

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

Valoare și sens în perspectiva filosofiei existenței

**Contribuții ale logoterapiei și analizei existențiale
la cercetarea filosofică a situațiilor decizionale**

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

**Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. Veress Carol**

**Student-doctorand:
Hosszú (Vincze) Csilla Mária**

2022

Cuvinte-cheie

existență, analiză existențială, logoterapie, conștiință, decizie, calitate a vieții, persoană, spirit, transcendență, punct de intervenție, valoare, plăcere, sens

Cuprins

Introducere	5
Alegerea temei și ipoteza de cercetare	5
Considerații metodologice	6
Antecedente filosofice	7
Idei de bază ale logoterapiei	8
Limbajul disertației	10
I. Calitatea umană a vieții.....	11
I.1. Calea dezvoltării umane	11
I.2. A fi aruncat în viață	14
I.3. Orizonturi temporale.....	20
I.4. Despre esența calității umane a vieții	26
II. Persoană și existență	29
II.1. Omul ca persoană	29
II.2. Relațiile valorice și ontologia dimensională	31
II.3. Forțe care influențează existența	32
II.4. Despre esența persoanei și a existenței	36
III. Relația omului cu sine	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
III.1. Vocea conștiinței.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
III.2. Întâlnirea omului cu sine.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
III.3. Înstrăinarea omului de sine.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
III.4. Relația omului cu sine ca garant al acțiunilor sale	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
IV. De la existență la transcendență	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
IV.1. Omul ca ființă spirituală.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
IV.2. Transcendență și spiritualitate.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
IV.3. Sarcini existențiale	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
IV.4. Șansă și miracol.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.

V. Descoperirea sensului.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
V.1. Despre sensul existenței.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
V.2. Căile de realizare a valorii	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
V.3. Rolul factorului temporal în relația cauzală a cercului vicios	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
VI. Sentimentul lipsei de sens	86
VII. O multitudine de decizii.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
VII.1. Fundalul actului decizional.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
VII.2. Factorul temporal în decizii.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
VII.3. Caracterul procesual al deciziilor	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
VII.4. Alegerea vocației	101
VII.5. Alegerea succesului.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
VII.6. În capcana maximalismului.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
VII.7. Reaprecierea bucuriei și a fericirii.....	112
VII.8. Decizii care reflectă valori atitudinale	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
VII.9. Decizii privind animale	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
VII.10. Criza ca punct de cotitură.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
VII.11. Consecințele acțiunilor	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
VIII. Puncte de cotitură care apar retrospectiv.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Concluzii	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Bibliografie.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.

Rezumat

Valoare și sens în perspectiva filosofiei existenței **Contribuții ale logoterapiei și analizei existențiale la cercetarea filosofică a situațiilor decizionale**

Alegerea temei și ipoteza de cercetare

În disertația mea, am întreprins o investigație a *actului de decizie*, folosind implicațiile filosofice ale logoterapiei și analizei existențiale, așa cum au fost create de Viktor E. Frankl și utilizate pe scară largă. Prin alegerile pe care le facem, ne modelăm propriul destin. Ceea ce

mă interesează cel mai mult în procesul de luare a deciziilor este *spațiul de joc* în care se ia efectiv decizia, momentul dinaintea luării deciziei, când încă mai apar mai multe direcții de urmat. Ceea ce am dorit să descopăr este factorul care determină cu adevărat situația de decizie și decizia care este rezultatul actului. Cred că acesta este un spațiu de joc foarte fluid, iar în aceste situații, lucruri foarte mici pot schimba situația. În aceste reflecții, am fost ghidată de recunoașterea punctelor de intervenție, astfel încât să fim mai puțin vulnerabili.

Considerații metodologice

În investigația mea, *filosofia* joacă un dublu rol; capacitatea de sinteză a filosofiei devine importantă alături de tradițiile filosofice. Plecând de la filosofie, aș dori să implic, alături de filosofie, și alte discipline precum psihologia, teologia sau antropologia în înțelegerea situațiilor de decizie. Și, prin abordarea *interdisciplinară*, mă aștept ca utilizarea rezultatelor cercetării din diferite discipline care indică aceeași direcție să conducă la un nivel mai ridicat de înțelegere.

Antecedente filosofice

Am pornit de la premisa că deciziile nu pot fi separate de persoana care le ia. Nu există obiect fără subiect. În studiul existenței și al existențialismului, *fenomenologia* oferă un cadru filosofic sigur. Ca unul dintre fondatorii existențialismului, Martin Heidegger este ineluctabil în studiul deciziilor, care a numit ființa însăși, la care Dasein se raportează într-un fel sau altul, existență, și a întreprins să dezvolte problema sensului existenței. Mă interesează sensul vieții, în special din punct de vedere uman. Prin urmare, nu mă voi întreba despre sensul existenței în sine în general, ci doar despre om și comportamentul uman. În acest scop, apelez la textele lui Platon, Aristotel, Sfântul Augustin, Soren Aabye Kierkegard, Nicolai Hartmann ș. a.

Idei de baze ale logoterapiei

Principalul pilon al tezei mele este medicul și filosoful Viktor Emil Frankl, fondator al celei de-a treia mișcări psihoterapeutice vieneze, a logoterapiei și analizei existențiale. Teoria sa fundamentată filozofic, orientată spre valori și sens, a fost considerată de el însuși o direcție de cercetare, deci deschisă la reflecții ulterioare și pregătită pentru cooperarea cu alte orientări. Mă bazez pe scrierile celei mai vechi eleve a lui Frankl, psihologul clinician și psihoterapeutul Elisabeth Lukas, precum și pe cele ale lui Ottó Zsók, János Vik, Péter Sárkány, Boglarka Hadinger ș. a. În același timp, apelez și la textele psihologilor și teologilor.

I. Calitatea umană a vieții

În acest capitol, am urmărit dezvoltarea umană din copilăria timpurie. Putem concluziona că o persoană devine morală atunci când este capabilă să facă alegeri morale, atunci când nu numai că vede ce este corect și ce este greșit în alegerile sale curente, dar este

dispusă să se angajeze în ceea ce este corect și față de bine. Ceea ce trăiești și experimentezi are un impact major nu numai asupra relațiilor tale sociale, ci și asupra relației tale cu timpul. Timpul trebuie luat în serios nu doar pentru că este orizontul în care „înțelegerea existenței este posibilă”, după cum spunea Martin Heidegger, ci și pentru că este cea mai prețioasă resursă a omului. Niciuna dintre celelalte resurse nu este de niciun folos dacă nu mai avem timp. Timpul nu poate fi împrumutat sau economisit. Dasein este în același timp și o existență posibilă, care întotdeauna știe și cum să devină altceva. Depinde de noi cine devenim.

II. Persoană și existență

În acest capitol am analizat modalitățile prin care indivizii își pot modela viața și ce le influențează cu adevărat deciziile și opiniile. Examinând omul ca persoană, am trasat o paralelă între teoriile lui Nicolai Hartmann și Viktor E. Frankl. Am comparat caracterul purtător de valori morale cu căutarea sensului. În urma descrierii relațiilor de valori ale lui Hartmann și a viziunii tridimensionale a lui Frankl asupra omului, ajung la concluzia că spiritualul din om este cel care este capabil să recunoască valorile.

III. Relația omului cu sine

„Busola interioară” responsabilă pentru viața morală este conștiința, care, potrivit lui Viktor E. Frankl, este „organul de simț al sensului”. Deciziile noastre sunt influențate de conștiința noastră. Conștiința este o chemare – afirmă Martin Heidegger. Richard Rohr, preot franciscan și fondator al uneia dintre cele mai importante comunități laice din America, vorbește despre cele două eu-uri care rezidă în persoană: cel adevărat, care este conștiința, și cel fals, care este ego-ul. Reunirea părților sinelui este un proces care durează toată viața. A fi în relații bune cu noi înșine nu înseamnă doar să ne acceptăm idiosincraziile. Dacă nu se face acest lucru, echilibrul interior este perturbat și individul se îndepărtează de el însuși. Atunci devine necesar să „rechemăm voința de sens”. Pentru că plictiseala, golul, vidul, izolarea trăită în distanțarea de sine este mai rea chiar și decât durerea fizică. Elisabeth Lukas crede că este important să îi facem pe oameni să conștientizeze că totul are un sens și că fiecare dintre noi are o sarcină proprie, care nu poate fi îndeplinită de altcineva.

IV. De la existență la transcendență

Am găsit din ce în ce mai multe dovezi pentru faptul că omul este o ființă spirituală. Psihologia se ocupă de obicei doar de sinele psihologic, deci nu poate viza sinele ontologic, teologic sau metafizic. Potrivit lui C. Robert Cloninger, spiritualitatea este o trăsătură de personalitate, iar el numește o anumită orientare spirituală a individului autotranscendență. Jordan Peterson spune că transcendența îl face pe individ mai puternic. Viktor E. Frankl este, de asemenea, convins că „autotranscenderea este esența existenței umane”, deoarece „omul

este întotdeauna îndreptat spre și destinat pentru ceva” și „a fi om înseamnă a crește dincolo de sine însuși”. În același timp, fiecare trebuie să facă o alegere existențială între „lipsa absolută de sens” și „transcenderea sensului”, pe care să-și parieze viața, din moment ce ambele sunt conceptibile.

V. Descoperirea sensului

Sensul existenței umane în abordarea frankliană este realizarea potențialelor valorice proprii ale individului, pe care numai el le poate aduce la viață și transformarea interioară, prin acțiune, pentru a deveni ceea ce numai el poate deveni, sau chiar ceea ce trebuie să devină. Martin Heidegger subliniază, de asemenea, această caracteristică a omului, eul creativ transcendențial, care este responsabil pentru el însuși, care se creează pe sine și lumea. Potrivit lui Viktor E. Frankl, căutarea sensului nu este altceva decât existența. Sensul este întotdeauna adresat unei anumite persoane. Frankl definește trei modalități de realizare a sensului: valoarea creativă, prin care modelăm lumea, valoarea experiențială, prin care receptăm lumea, și valoarea atitudinală care presupune capacitatea de suferință, care se realizează atunci când primele două nu mai sunt posibile. Atitudinea este un proces interior, procesul devenirii întru propria persoană, în care individul este forțat să ia o poziție împotriva propriului caracter.

VI. Sentimentul lipsei de sens

Nevroza noogenă, care se datorează cel mai adesea conflictelor de conștiință și frustrării existențiale, este cea mai frecventă cauză a sentimentului de lipsă de sens. Pentru că își percepe viața ca fiind goală, plictisitoare, singuratică, înspăimântătoare, cei afectați fie încearcă să se implice în activități mai stimulative, călătorii, jocuri, sporturi extreme, căutare de plăcere, fie devin din ce în ce mai retrași și se blochează în autocompătimire. Sensul este însă dat tuturor și este disponibil în orice moment, atât în lucrurile pozitive, cât și în cele negative.

VII. O multitudine de decizii

O altă particularitate a disertației este că trece în revistă o multitudine de opțiuni, de la autodistrugere și sinucidere până la conștientizarea sensului, oferind o mai bună înțelegere a proceselor spirituale, mentale și psihologice complexe care preced o decizie. Analiza analitică a deciziilor relevă contextul situațiilor de decizie și specificul actului decizional: rolul comunicării; factorul temporal în decizii; caracterul procesual al deciziilor cu transformarea acțiunilor în obișnuințe și rolul deciziilor majore în managementul vieții; alegerea vocației, cu chemarea Eului de a se alege pe sine, discutată de Soren Kierkegaard, și teoria responsabilității a lui Max Weber; alegerea succesului; capcana perfecționismului; compararea valorizării bucuriei și a fericirii cu experiența de flow a lui Mihály Csíkszentmihályi; deciziile care reflectă valorile atitudinale, cărora le acord un rol prominent;

deciziile referitoare la animale; situațiile de criză ca puncte de cotitură, cărora le acord atenție specială. Acțiunea este întotdeauna însoțită de consecințe pozitive sau negative, de emoții și de expresii ale stimei de sine. Este important să fim conștienți de responsabilitatea fiecăruia și de faptul că inacțiunea este, de asemenea, o alegere.

VIII. Puncte de cotitură care apar retrospectiv

Disertația analizează și motivele pentru care legăturile sunt înțelese retroactiv. Viktor E. Frankl era, de asemenea, de părere că este nevoie de cinci până la zece ani pentru a înțelege cu adevărat sensul unor anumite momente din viață. Ideea este prezentată aici prin studii de caz și narațiuni personale, dar cu toții cunoaștem acest fenomen.

Concluzii

Prima mea observație este următoarea: pur și simplu nu se poate lua o decizie conștientă fără a realiza un act filosofic. În cercetarea actului de decizie, am căutat terenul de joc în care decizia nu a fost încă luată. Se pare că există într-adevăr o fază în care se poate interveni, chiar dacă aceasta este uneori foarte scurtă. În același timp, disertația are și concluzii surprinzătoare.

Când am comparat teoriile lui Nicolai Hartmann și ale lui Viktor E. Frankl, am constatat că aceștia aveau viziuni similare asupra esenței personalității, doar că termenii pe care îi foloseau făceau ca afirmațiile lor să pară foarte diferite. Căci spiritualul din om este cel care este capabil să recunoască valorile. Valoarea recunoscută de persoană este evident și plină de semnificație și înțeles pentru ea, iar împlinirea sensului devine valoroasă, o valoare în viața individului.

Cealaltă contribuție originală a disertației este reflecția ulterioară asupra cercului vicios, așa cum a fost descris de Elisabeth Lukas și publicat și de János Vik. De fapt, cercul vicios nu este altceva decât un lanț de elemente care interacționează constant și se condiționează reciproc. El dezvăluie una dintre principalele descoperiri ale logoterapiei lui Viktor E. Frankl: modul în care se formează sentimentul lipsei de sens. În sensul logoterapiei, sentimentul lipsei de sens provoacă boli psihice, iar cercul arată clar unde este punctul de intervenție. Psihologul social Philip Zimbardo și colegul său, John Boyd, au dedicat decenii de cercetări descompunerii percepției subiective a timpului pe care indivizii o trăiesc în diferite perspective temporale. Eu am inserat fiecare dintre aceste șase perspective temporale în diagramă și se pare că este puțin probabil ca credincioșii orientați spre trecut, spre viitor și spre viitorul transcendental să devină prizonieri ai cercului vicios. Ei au o atitudine pozitivă față de timp, care le permite să dea sens oricărei situații din viață. Pentru credincioșii negativiști în privința trecutului, fataliști în privința prezentului și hedoniști cu privire la

prezent, atitudinea lor față de timp face dificilă recunoașterea momentelor de așteptare a împlinirii sensului și sporește sau chiar creează un sentiment de lipsă de sens. Perspectivele temporale pot fi schimbate, oferindu-ne un alt punct în care putem interveni în procesul mecanismului circular. Avem acum două posibilități de intervenție în lanțul cauzal, prin care viața poate deveni mai plină de sens.

Examinând factorul timp și relația cu timpul, am ajuns la o altă constatare importantă. După ce eram deja conștientă de orientarea spre viitor a analizei existențiale și a logoterapiei, acum, cercetarea mea a scos la iveală modul în care credințele extreme despre trecut și prezent influențează căutarea de sens. Din toate acestea rezultă, de asemenea, că împlinirea sensului personal nu poate fi separată de timp. Constatarea mea este că, dacă cineva își pierde simțul timpului din cauza unei leziuni sau a unei boli, dorința de împlinire a sensului este efectiv stinsă.

Bibliografie

ABRAMS, Douglas: *Az öröm könyve. Tartós boldogság egy változó világban.* (Ford. Illés Róbert), Helikon, Budapest, 2021.

ALMÁSI Kitti: *A te döntésed,* Kulcslyuk, Budapest, 2022.

ARISZTOTELÉSZ: *Eudemoszi etika.* (Ford. Steiger Kornél.) In: *Eudemoszi etika; Nagy etika.* Gondolat, Budapest, 1975.

ARISZTOTELÉSZ: *Politika.* (Ford. Szabó Miklós.) Gondolat, Budapest, 1994.

AUGUSTINUS Szent Ágoston: *A Szentháromságról (De Trinitate).* (Ford. Gál Ferenc.) Szent István Társulat, Budapest, 1985.

AUGUSTINUS Szent Ágoston: *Vallomások (Confessiones).* (Ford. Városi István.) Gondolat, Budapest, 1987.

AUGUSTINUS Szent Ágoston: *A boldog életről / A szabad akaratról* (Ford. Tar Ibolya.) Európa, Budapest, 1989.

AUGUSTINUS Szent Ágoston: *Az Isten városáról (De Civitate Dei).* (Ford. Földváry Antal.) Kairosz, Budapest, 2006.

BAGDY Emőke–PAP János: *Ma még nem nevettem.* Kulcslyuk, Budapest, 2011.

BAGDY Emőke: *Utak önmagunkhoz.* Kulcslyuk, Budapest, 2012.

- BAGDY Emőke: *Szívbe vésett erő: az életbátorság*, in.: *Életbátorság. Hogyan ne adjuk fel a nehéz helyzetekben?* Kulcslyuk, Budapest, 2021.
- BAKOS Ferenc–PÉNTEK János–TEISZLER Pál: *Idegen szavak szótára*. Kriterion, Bukarest, 1979.
- BÖJTE Csaba–KARIKÓ Éva: *Ablak a végtelenre*. Helikon, Budapest, 2009.
- BRUNCSÁK István: *Az értelemkérdés Victor E. Frankl logoterápiájában*. In.: EGYED Péter szerk.: *Biztonságos és szétesett világok*. LIBROFIL – EMFT, Kolozsvár, 2009. 28–47.
- BUDA László: *Mit üzen a lelked? Önfogadás, önszeretet, öngyógyítás a gyakorlatban*, Kulcslyuk, Budapest, 2016.
- BUDA László: *Kapcsolat önmagunkkal*. In: MOLNÁR Eszter szerk. *Találkozás önmagaddal*. Guruló Egyetem, Budapest, 2020. 12–16.
- BUTLER, Patrick: *Sheila Seleokane: hard to grasp how body was not found for years, says coroner*. In: *The Guardian*, 2022.07.21.
- BYUNG-CHUL, Han: *A kiegész társadalma*. (Ford. Miklódy Dóra.) Typotex, Budapest, 2019.
- CAPLAN, Gerald: *Principles of preventive psychiatry*. New York, Basic Books, 1964.
- COHEN, Bernard–SMITH, George E.: *The Cambridge Companion to Newton*. Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- COSTELLO, Stephen J.: *Logotherapy as Philosophical Practice*. In.: EGYED Péter szerk.: *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL – EMFT, Kolozsvár – Budapest, 2015. 122–153.
- CZUCZOR Gergely–FOGARASI János, *A magyar nyelv szótára*. Athenaeum, Budapest, 1862.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *Az öröm művészete. Flow a mindennapokban* (Ford. Halmos Mária.) Libri, Budapest, 1997.
- DAUBNER Béla: *Én kontra mi*. In: MOLNÁR Eszter szerk.: *Találkozás önmagaddal*. Moti Books, Budapest, 2020. 100–104.
- DOSTAL, Robert J.: *Heidegger and the hermeneutic turn (Heidegger és a hermeneutikai fordulat)*. In: *The Cambridge Companion to Heidegger*/ edited by Charles Guignon, Cambridge University Press, New York, 1993.
- EGYED Péter: *Érték és történelem*. Pro Philosophia, Kolozsvár, 2008.
- EGYED Péter: *A pánik világa*. In.: EGYED Péter szerk.: *Biztonságos és szétesett világok*. LIBROFIL – EMFT, Kolozsvár, 2009. 49–70.

- ELEKES Szende: *Az öntranszcendencia fogalmának interdiszciplináris megközelítése*. In: EGYED Péter szerk.: *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL – EMFT, Kolozsvár – Budapest, 2015. 19–33.
- EMMONS, Robert A.–McCULLOGH, Michael E., *Counting blessings versus burdens*. An experimental investigation of gratitude and subjective well-being in daily life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2003. 377–389.
- ERIKSON, Erik H.**: *The concept of ego identity*. In: *Amer. Psychoanal. Assn.*, 4, 1956.
- FEHÉR M. István: *Az élet értelméről. Racionalizmus és irracionálizmus között*. Kossuth, Budapest, 1991.
- FRANKL, Viktor E.: *Die Existenzanalyse und die Probleme der Zeit (Az egzisztenciaanalízis és a kor problémái)*. Amadeus Edition, Wien, 1947.
- FRANKL, Viktor E.: *Antropologische Grundlagen der Psychotherapie*, Hans Huber, Bern–Stuttgart–Wien, 1975.
- FRANKL, Viktor E.: *Autobiography*. Plenum, New York, 1997.
- FRANKL, Viktor E.: *Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben*. (Ford. Molnár Mária és Schaffhauser Ferenc.) Jel, Budapest, 2005.
- FRANKL, Viktor E.: *Az érés pszichohigiéniája*. In: Viktor E. FRANKL: *Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben*. (Ford. Molnár Mária és Schaffhauser Ferenc.) Jel, Budapest, 2005.
- FRANKL, Viktor E.: *Mi az ember? A Bécsi Orvosi Társaság megbízásából 1949. március 25-én tartott emlékbeszéd*. In: Viktor E. FRANKL: *Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben*. (Ford. Molnár Mária és Schaffhauser Ferenc.) Jel, Budapest, 2005.
- FRANKL, Viktor E.: *Értelem és egzisztencia*, Jel, Budapest, 2006.
- FRANKL, Viktor E.–LAPIDE, Pinchas: *Istenkeresés és értelemkérdés* (Ford. Szemere János.) Jel, Budapest, 2007.
- FRANKL, Viktor E.: *Der unbewusste Gott*. Editura Dtv, München, 2009.
- FRANKL, Viktor E.: *A tudattalan Isten*. (Ford. Varga Judit – Bircsák Anikó – Varga Zsófia.) EuroAdvice, Budapest, 2002.
- FRANKL, Viktor E.: *Az egzisztenciaanalízis és logoterápia alapjai (1959)*. In: SÁRKÁNY Péter – ZSÓK Ottó: *Die Grundlagen der Logotherapie. Eine zweisprachige Textsammlung. A logoterápia alapjai. Kétnyelvű szöveggyűjtemény*. (Ford. Kalocsai Varga Éva.) Jel, Budapest, 2010.
- FRANKL, Viktor E.: *...mégis mondj igent az életre! Egy pszichológus megéli a koncentrációs tábort*. (Ford. Kalocsai Varga Éva.) Jel, Budapest, 2010.

- FRANKL, Viktor E.: *A szenvedő ember*. (Ford. Bruncsák István és Kalocsai Varga Éva.) Jel, Budapest, 2012.
- FRANKL, Viktor E.: *Orvosi lelkipozás*. (Ford. Jakabffy Imre és Jakabffy Éva.) Jel, Budapest, 2015.
- FRANKL, Viktor E.: *10 tézis a személyről*. In: *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. Többlet különkiadvány. LENTE-EMFT, Kolozsvár, 2017.
- FRANKL, Viktor E.: *Az élet értelméről*. (Ford. Kalocsai Varga Éva.) Libri, Budapest, 2020.
- FRANKL, Viktor E.: *Das Leiden am sinnlosen Leben*. Herder, 2021.
- FRANKL, Viktor E.: *Válaszd az életet, Visszaemlékezések*. (Ford. J. Györi László.) Open Books, Budapest, 2021.
- FÜREDI Júlia: *Elég! Kiégtem. Most hogyan tovább?* Kulcslyuk, Budapest, 2021.
- GADAMER, Hans-Georg: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlat*. (Ford. Bonyhai Gábor.) Gondolat, Budapest, 1984.
- GÁNTI Bence: *Én kontra mi*. In: MOLNÁR Eszter szerk. *Találkozás önmagaddal*. Guruló Egyetem, Budapest, 2020. 106–113.
- GÁNTI Bence: *Megbocsátás*. In: MOLNÁR Eszter szerk. *Találkozás önmagaddal*. Guruló Egyetem, Budapest, 2020. 136–149.
- HADINGER, Boglarka: *A beállítódás megváltoztatásának módszerei*. In: SÁRKÁNY Péter – VIK János szerk. *Értelemkeresés és személyiségfejlesztés*. Jel, Budapest, 2013. 52–90.
- HADINGER, Boglarka: *Személyiségfejlesztés a gyakorlatban. Hogyan alkotnak az ember lényegi vonásai összehangolt csapatot?* In: SÁRKÁNY Péter – VIK János szerk. *Értelemkeresés és személyiségfejlesztés*. Jel, Budapest, 2013. 169–199.
- HARLOW, Harry: *Affectional Responses in the Infant Monkey (Szeretetreakció a csecsemő majmokban)*. In: *Science*, 31 aug 1959, Volume 130, Number 3373.
- HAJDUSKA Marianna: *Krízislélektan*. ELTE Eötvös, Budapest, 2015.
- HARTMANN, Nicolai: *Új ontológia Németországban*. In: *Lételméleti vizsgálódások. Válogatás kisebb írásaiból*. (Ford. Redl Károly.) Gondolat, Budapest, 1972.
- HARTMANN, Nicolai: *Etika*. (Ford. Simon Ferenc.) Noran Libro, Budapest, 2013.
- HELLER Ágnes: *Az igazságosságon túl*. Gondolat, Budapest, 1990.
- HELLER Ágnes: *Morálfilozófia*. Cserépfalvi, Budapest, 1996.
- HELLINGER, Bert: *A forrás nem kérdi, merre visz az útja*. (Ford. Szász Andrea.) Bioenergetic, Budapest, 2019.

- HEIDEGGER, Martin: *Lét és idő*. (Ford. Vajda Mihály, Angyalosi Gergely, Bacsó Béla, Kardos András, Orosz István.) Osiris, Budapest, 2007.
- HILLMAN, James: *We've Had a Hundred Years of Psychotherapy – and the World's Getting Worse*. Harper Collins, New York, 1992.
- JASPERS, Karl: *Bevezetés a filozófiába*. (Ford. Szathmáry Lajos.) Európa, Budapest, 1996.
- JÓZSEF Attila: *Két hexaméter*. In: JÓZSEF Attila: *Minden verse és versfordítása*. Szépirodalmi, Budapest, 1987.
- JUHÁSZ József–SZŐKE István stb. *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai, Budapest, 1992.
- KÁNTOR Viola: *A hit, mint erőforrás az élet fordulópontjaiban. Az életvégi megelégedettség és a vallásos hit kapcsolatának vizsgálata marosvásárhelyi idősek körében*. In: EGYED Péter szerk. *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár–Budapest, 2018. 90–115.
- KERÉKES Erzsébet: *Keresztény gyökerek Heidegger gondfoglalmában. Gond és idő*. In: VERESS Károly szerk. *Erdélyi Múzeum*. Erdélyi Múzeum–Egyesület, Kolozsvár, 2015. 12–28.
- KIERKEGAARD, Soren, *Vagy-vagy*, (Ford. Dani Tivadar.) Gondolat, Budapest, 1978.
- KIERKEGAARD, Soren *Írásaiból*. (Ford. Dani Tivadar, Vlaczkai László, Veress Miklós.) Gondolat, Budapest, 1982.
- KISS Gabriella: *Demencia és a család. A demenciával élő időseket gondozó családok terhelődésének szerepe a tartós bentlakásos otthoni elhelyezés kezdeményezésében*. Doktori dolgozatok 27. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2020.
- KUNDERA, Milan: *A lét elviselhetetlen könnyűsége*. (Ford. Körtvélyessy Klára.) Európa, Budapest, 2020.
- KURZ, Wolfram: *Értelemkeresés*. In: SÁRKÁNY Péter – VIK János szerk. *Értelemkeresés és személyiségfejlesztés*. (Ford. Kalocsai Varga Éva.) Jel, Budapest, 2013. 13–51.
- KURZ, Wolfram: *Értelemkeresés a lélek belső értékkonfliktusainak legyőzése által. Egzisztenciaanalitikai-teamorientált módszer*. In: SÁRKÁNY Péter – VIK János szerk. *Értelemkeresés és személyiségfejlesztés*. Jel, Budapest, 2013,
- KÜBLER-ROSS Elisabeth: *A halál és a hozzá vezető út*. (Ford. Blasszauer Béla.) Gondolat, Budapest, 1988.
- LUKAS, Elisabeth: *Psychologische Seelsorge – Logotherapie – die Wende zu einer menschenwürdigen Psychologie*. Herder-Verlag, Freiburg, 1993.
- LUKAS, Elisabeth: *Beteljesülés – értelemkérdés időskorban*. (Ford. Kalocsai Varga Éva.) Jel,

- Budapest, 2008.
- LUKAS, Elisabeth: *Szabadság és identitás. A függőség problémája logoterápiai megközelítésben.* (Ford. Kalocsai Varga Éva.) Jel, Budapest, 2009.
- LUKAS, Elisabeth: *A bölcsesség mint orvosság.* (Ford. Kalocsai Varga Éva.) Jel, Budapest, 2014.
- LUKAS, Elisabeth: *Spirituális lélektan. Az értelmes élet forrásai.* (Ford. Bodnár Éva és Oláh Zsuzsanna.) Új Ember, Budapest, 2014.
- LUKAS, Elisabeth: *Mondj búcsút a kiegésznek! Elkötelezetten, bátran és káros stressz nélkül élni.* (Ford. Kalocsai Varga Éva.) Ursus Libris, Budapest, 2018.
- LUKAS, Elisabeth: *Értelemkérdés és életöröm.* (Ford. Bruncsák István.) Ursus Libris, Budapest, 2019.
- LUKAS, Elisabeth: *Viktor Frankl gondolatai hitről és Istenről.* (Ford. Kalocsai Varga Éva.) Ursus Libris, Budapest, 2021.
- MASLOW, Abraham – ASSAGIOLI, Roberto – WILBER, Ken: *Bevezetés a transzperszonális pszichológiába.* Ursus Libris, Budapest, 2006.
- MERTON, Thomas: *Love and Living.* Harcourt, Orlando, 1979.
- MÉREI Ferenc–V. BINÉT Ágnes: *Gyermeklélektan.* Medicina, Budapest, 1997.
- MIRNICS Zsuzsanna: *A személyiség építőkövei. Típus-, vonás- és biológiai elméletek.* Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006.
- MRUSEK, Renate: *Logoterápiai gyakorlat. A belső team ábrázolása és mozgatása.* In: SÁRKÁNY Péter – VIK János: *Értelemkeresés és személyiségfejlesztés.* (Ford. Kalocsai Varga Éva.) Jel, Budapest, 2013. 125–167.
- DOSTAL Bence: *Képesek vagyunk-e a változásra?* Friderikusz Podcast 37. adása, 2022. január 20. <https://www.youtube.com/watch?v=ctzFke3EKyM> Letöltés dátuma: 2022.04.25.
- NECULAU, Radu: *Filosofii terapeutice ale modernității târzii. Hermeneutică, teorie critică, pragmatism.* Polirom, Iași, 2001.
- NEMES László: *Az élet értelme,* FiloVízió, 2021 április 7., https://www.youtube.com/watch?v=fPVpqEEm_sU Letöltés dátuma: 2022.05.30.
- NIETZSCHE, Friedrich: *Götzen-Dämmerung, oder, Wie man mit dem Hammer philosophiert.* Insel Verlag 1984.
- ORVOS-TÓTH Noémi: *Szabad akarat,* Jelenkor, Budapest, 2021.

- PRIMAVESI Oliver–RAPP Christof: *Arisztotelész*. (Ford. Steiger Kornél.) Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2018. 110.
- PAPP Miklós: *Az életvezetés etikája*. Lazi, Szeged, 2016.
- PATAKY Krisztina: *Belső-team a színpadon. Egy logoterápiás gyakorlat ismertetése*. In: EGYED Péter szerk. *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár–Budapest, 2016. 25–38.
- PERECZ László: *Ki a filozófus? Magyar filozófiatörténeti tanulmányok*. Pro Philosophia, Kolozsvár–Szeged, 2017.
- PETKI Pál: *A szabadság mint a lét strukturájának meggyengítése*. In: VERESS Károly szerk. *Erdélyi Múzeum*, LXXX.kötet, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2018. 72–80.
- PETŐFI Sándor: *Pató Pál úr*. In: Petőfi Sándor *Költemények*. Irodalmi, Bukarest, 1968.
- PLATÓN: *Állam*. In: PLATÓN: *Összes művei* II. kötet. (Ford. Szabó Miklós.) Európa, Budapest, 1984.
- PLATÓN: *Phaidrosz*. In: PLATÓN: *Összes művei* II. kötet. (Ford. Kövendi Dénes.) Európa, Budapest, 1984.
- PLATÓN: *Phaidón*. In: PLATÓN: *Összes művei* II. kötet. (Ford. Kerényi Grácia.) Európa, Budapest, 1984.
- PLESEK Zoltán: *Igazság és értelemkeresés a gyógyítási modellekben és alternatívákban*. In: EGYED Péter szerk. *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár–Budapest, 2016. 30–53.
- PRIMAVESI, Oliver – RAPP, Christof: *Arisztotelész*. (Ford. Steiger Kornél.) Atlantisz, Budapest, 2018.
- PUSZTAI Ferenc: *Magyar Értelmező Szótár*. Akadémiai, Budapest, 2010.
- ROHR, Richard: *Az elengedés szabadsága*. (Ford. Révész M. Magda.) Korda, Kecskemét, 2014.
- ROHR, Richard: *Halhatatlan gyémánt. Igaz Énünk keresése*. (Ford. Malik Tóth István.) Ursus Libris, Gyál, 2014.
- SCHAFFHAUSER, Franz: *Nevelés az élet értelmessége jegyében. A logopedagógia nevelésfilozófiai megalapozásához*. In: EGYED Péter szerk. *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár–Budapest, 2018. 44–67.
- SAFRANSKI, Rüdiger: *Egy némethoni mester Heidegger és kora*. (Ford. Rác Péter, Schein Gábor, Tatár Sándor.) Európa, Budapest, 2000.
- SARTRE, Jean-Paul: *Being and Nothingness*. Philosophical Library, New York, 1956.

SÁRKÁNY Péter: *Filozófiai lélegkondozás*. Jel, Budapest, 2008.

SÁRKÁNY Péter: *Bevezetés a filozófiai lélegkondozásba*. In: EGYED Péter szerk.: *Biztonságos és szétesett világok*. LIBROFIL – EMFT, Kolozsvár, 2009. 83–109.

SÁRKÁNY Péter: *Az értelemközpontú egzisztenciaanalízis módszertana*. In: EGYED Péter szerk.: *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL – EMFT, Kolozsvár – Budapest, 2015. 83–103.

SÁRKÁNY Péter: *Logopedagógia versus egzisztenciális pedagógia. Nevelésfilozófiai számvetés*. In: EGYED Péter szerk. *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár–Budapest, 2016. 161–170.

SÁRKÁNY Péter: *A játék értelmezés rétegei Eugen Fink filozófiájában*. In: EGYED Péter szerk. *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár–Budapest, 2018. 178–190.

SÁRKÁNY Péter: *Balgaság – butaság – hülyeség*. In: VERESS Károly szerk. *A butaság. Egyed Péter – emlékkonferencia*. LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár, 2018. 73–81.

SELIGMAN, Martin: *Flourish – élj boldogan! A boldogság és jóllét radikálisan új értelmezése*. (Ford. Bozai Ágota.) Akadémiai, Budapest, 2011.

SINGH, Kathleen Dowling: *The Grace in Dying*. Harper Collins, New York, 2000.

SHAFFHAUSER, Franz: *Nevelés az élet értelmessége jegyében. A logopedagógia nevelésfilozófia megalapozásához*. In: *Többlet–Logoterápia és egzisztenciaanalízis*, LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár, 2018.

SHELLER, Max: *A filozófia lényegéről*. (Ford. Zuh Deodáth.) Szent István Társulat, Budapest, 2008.

SCHWENDTNER Tibor–BUCZKÓ Zsuzsanna–PODLOVICS Éva: *Az önazonosság konstitúciós szintjei a Lét és időben*. In: HUSZTI Tímea szerk. *Docendo discimus: Doktoranduszhallgatók és témavezetőik közös tanulmányai a Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájából*. Miskolc, 2013.

SZALAI Mátyás: *A hivatás esztétikai és vallási dimenziója. Kiegészítő elemzések a hivatás filozófiájához*. In: EGYED Péter szerk. *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár–Budapest, 2016. 89–115.

SZILIKA-IVÁN Emőke: *Az értelem- és érték-központú munka. Logoterápia az üzleti élet szimpadán*. In: EGYED Péter szerk. *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár–Budapest, 2016. 8–28.

SZILIKA-IVÁN Emőke: *Reziliencia – a rugalmas ellenállóképesség érték- és értelemcentrikus megközelítése*. In: EGYED Péter szerk. *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár–Budapest, 2017. 9–24.

TUDOMÁNYOS és Köznyelvi Szavak Magyar Értelmező Szótára. <https://meszotar.hu/keres->

krízis

- UNGVÁRI ZRÍNYI Imre: *Morálfilozófia*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2008.
- UNGVÁRI ZRÍNYI Imre: *Válságtényezők és/vagy felelősség-perspektívák*. Gondolkodás, jövőkép, életmód. In: UNGVÁRI ZRÍNYI Imre–VERESS Károly szerk. *Válságtapasztalatok és etikai távlatok*. Presa Universitara Clujeana, Kolozsvár, 2011. 85–98.
- UNGVÁRI ZRÍNYI Imre: *A tudós és a tudomány „felelőssége”*. In: UNGVÁRI ZRÍNYI Imre szerk.: *A szellem korrumpálása?* Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2018. 225–247.
- VERESS Károly: *A tapasztalat végessége*. In: VERESS Károly–LURCZA Zsuzsanna szerk.: *A végesség tapasztalata. Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2011. 81–105.
- VERESS Károly: *Az életgyakorlat válsága*. In: UNGVÁRI ZRÍNYI Imre–VERESS Károly szerk.: *Válságtapasztalatok és etikai távlatok*. Presa Universitara Clujeana, Kolozsvár, 2011. 153–162.
- VERESS Károly: *A magunkrapillantás követelménye*. In: VERESS Károly: *Lehet-e másként élni? Életgyakorlati kérdések*. Korunk Komp-Press, Kolozsvár, 2016. 190–219.
- VERESS Károly: *A saját életet élni*. In: VERESS Károly: *Lehet-e másként élni? Életgyakorlati kérdések*. Korunk Komp-Press, Kolozsvár, 2016. 13–35.
- VERESS Károly: *Lehet-e az etika „alkalmazott”?* In: VERESS Károly: *Lehet-e másként élni? Életgyakorlati kérdések*. Korunk Komp-Press, Kolozsvár, 2016. 220–231.
- VERESS Károly: *Az alkalmazás filozófiai aktualitása*. In: VERESS Károly szerk. *Erdélyi Múzeum*, LXXX.kötet, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2018. 115–124.
- VERESS Károly: *A felelősség mint kérdés*. In: VERESS Károly: *Idea és tapasztalat határán (Lábjegyzeteim Platónhoz)*. Egyetemi Műhely–Magyar Filozófiai Társaság, Kolozsvár–Budapest–Szeged, 2020. 149–168.
- VINCZE Csilla: *A mindenhez is értő ember*. In: VERESS Károly szerk. *A butaság. Egyed Péter- emlékkonferencia*. LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár, 2018. 82–89.
- VINCZE Csilla: *A tudás emberének hivatása az egzisztenciaanalízis szempontjából*. In: UNGVÁRI ZRÍNYI Imre szerk.: *A szellem korrumpálása?* Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2018. 249–264.
- VINCZE Csilla: *Az értelmekérdés vonzásában*. In: VERESS Károly szerk. *Erdélyi Múzeum*, LXXX.kötet, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2018. 190–193.
- VINCZE Csilla: *Az értelmes élet allappillérei*. In: VERESS Károly szerk. *Erdélyi Múzeum*, LXXXII.kötet, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2020. 158–161.

- VINCZE Csilla: *Személy és egzisztencia*. In: VERESS Károly szerk. *Az interkulturalitás és a posztkulturális határán (Hagyománykritikai és aktuálfilozófiai vizsgálódások)*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2021. 47–58.
- VIK János: *Az élet értelme. Logoterápiai megközelítés*. In: BODÓ Márta szerk.: *Érték, értelem, lelkiesség*. Verbum, Kolozsvár, 2009. 75–104.
- VIK János: *Válságban a jólét*. In: UNGVÁRI ZRÍNYI Imre–VERESS Károly szerk. *Válságtapasztalatok és etikai távlatok*. Presa Universitara Clujeana, Kolozsvár, 2011. 205–214.
- VIK János: *A logoterápia vallásfilozófiai és teológiai dimenziói: Frankl és a teodicea-kérdés*. In: EGYED Péter szerk.: *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL – EMFT, Kolozsvár – Budapest, 2015. 35–61.
- VIK János: *Benne vagyok, ha értelme van! Egy műveltségelméleti vízió a frankli logoterápia és egzisztenciaanalízis kontextusában*. In: EGYED Péter szerk. *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*. LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár–Budapest, 2018. 33–42.
- WEBER, Max: *A tudomány és a politika mint hivatás*. (Ford. Glavina Zsuzsa.) Kossuth, Budapest, 2004.
- WILBER, Ken: *Integrál meditáció, Hogyan segít az éber figyelem a fejlődésben, a felébredésben és mindeznek a gyakorlatba való átültetésében?* (Ford. Kós Judit.) Ursus Libris, Budapest, 2016.
- YALOM, Irvin D.: *Egzisztenciális pszichoterápia*. (Ford. Adorján Zsolt.), Animula, Budapest, 2006.
- YALOM, Irvin D.– YALOM, Marilyn: *Halálról és életről*. (Ford. Orosz Ildikó.) Park, Budapest, 2021.
- YALOM, Irvin D.: *Úton önmagamhoz. Egy pszichoterapeuta emlékiratai*. (Ford. Orosz Ildikó.) Park, Budapest, 2019.
- ZIMBARDO, Philip–BOYD, John: *Időparadoxon. Hasznosítsuk újra a tegnapot, élvezzük a mátt, és legyünk úrrá a holnapon!* HVG, Budapest, 2012.
- ZSÓK Ottó: *A jó és a rossz emberről*. (Ford. Bruncsák István.) Tarsoly, Budapest, 2007.
- ZSÓK Ottó: *Pszichológia és logoterápia. Megjegyzések a lélekről és a szellemről*. In: BODÓ Márta szerk.: *Érték, értelem, lelkiesség*. Verbum, Kolozsvár, 2009. 35–47.
- ZSÓK Ottó: *Az élet értelmét kereső ember. Viktor Frankl életművéről*. In: BODÓ Márta szerk.: *Érték, értelem, lelkiesség*. Verbum, Kolozsvár, 2009. 49–74.
- ZSÓK Ottó: *Geundbedürfnisse und Sinnerfüllung*. In: EGYED Péter szerk. *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*, LIBROFIL–EMFT, Kolozsvár–Budapest, 2018. 69–87.